

Grzegorz Pieszko

Przestępstwa fałszowania dokumentów na tle przestępczości ogółem w województwie podkarpackim w latach 1999-2010

Studia Prawnoustrojowe nr 19, 147-160

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Grzegorz Pieszko

Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku

Przestępstwa fałszowania dokumentów na tle przestępczości ogółem w województwie podkarpackim w latach 1999–2010

Przestępstwa fałszowania dokumentów zajmują znaczące i stabilne miejsce wśród ogółu przestępstw w województwie podkarpackim. Liczba tych czynów, jak również ich istotny udział w strukturze przestępczości na Podkarpaciu to zjawiska budzące niepokój o bezpieczeństwo obrotu prawnego dokumentów.

Do 1989 r. w Polsce w całym wachlarzu fałszerstw dominowały fałszerstwa znaków pieniężnych, dokumentów tożsamości i bankowych książeczek oszczędnościowych. Zmiany systemowe, które zaszły w naszym kraju w latach 1989–2010, obok pozytywnych elementów rozwoju gospodarki rynkowej i wolności słowa, przyniosły ze sobą mnóstwo negatywnych zjawisk, przede wszystkim gwałtowny i dynamiczny wzrost przestępczości w ogóle, w tym również przeciwko dokumentom. Czynnikiem stymulującymi były i ciągle są:

- wysokie bezrobocie,
- luki prawne, niedoskonałość infrastruktury prawnej,
- pauperyzacja licznych grup społecznych¹,
- żywiołowo przeprowadzane procesy transformacyjne, szczególnie przekształcenia własnościowe,
- rozwój wielokierunkowej transcendentnej migracji, która umożliwia powstawanie międzynarodowych grup przestępczych,
- dezinformacja²,
- publiczny wzrost obrotu dokumentów.

Bezpieczeństwo obrotu gospodarczego jest ciągle osłabiane rozwojem tzw. szarej strefy, powiązanej z fałszerstwami i oszustwami na szkodę Skarbu Państwa, instytucji finansowych, a tym samym nas wszystkich. Nierejestrowanie działalności gospodarczej, wyłudzenie kredytów bankowych i to-

¹ J. Czapiński, T. Panek (red.), *Diagnoza społeczna 2009, Warunki i jakość życia Polaków, Raport*, Warszawa 2009, s. 310n.

² S. Pikulski, *Wybrane zagadnienia z problematyki badań dokumentów w świetle praktyki laboratoriów kryminalistycznych policji*, [w:] J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicz (red.), *Nauka wobec przestępczości. Księga ku czci Profesora Tadeusza Hanauska*, Kraków 2001, s. 120.

warów, przestępstwa przygraniczne, przestępstwa podatkowe związane szczególnie z wyłudzeniami podatku od towarów i usług, celne, wprowadzanie pieniędzy pochodzących z przestępstw do legalnego obrotu kapitałowego, czyli tzw. pranie brudnych pieniędzy, pogarszają warunki zdrowej wolnorynkowej konkurencyjności. Tę sytuację dopełniają akty piractwa wymierzone przeciwko przepisom o ochronie praw autorskich.

Analizując dane, należy mieć świadomość, że pomiar przestępczości nie jest zabiegiem łatwym i zawsze wzbudzał wiele kontrowersji. Jak stwierdza J. Błachut: „zadziwia [...] pewność, z jaką wypowiedane są twierdzenia dotyczące zarówno ilościowych, jak i jakościowych zmian w przestępczości. Brak wątpliwości w tym zakresie nasuwa przypuszczenie, że z danych korzysta się mechanicznie – przytaczając je wprost, bez podejmowania jakiegokolwiek próby ich wyjaśnienia, bądź też tendencyjnie – manipulując nimi poprzez odpowiednie wyselekcjonowanie, zestawienie i przeliczanie”³. Przytoczone dane rodzą też problemy interpretacyjne. Statystyk policyjnych nie należy traktować jako wskaźników przestępczości rzeczywistej, a raczej jak wskaźniki funkcjonowania organów kontroli społecznej czy też przestępczości rejestrowanej. Należy zwrócić uwagę, że zaprezentowane poniżej dane operują liczbami o przestępstwach stwierdzonych. Stosunek ilościowy przestępstw stwierdzonych do przestępstw w ogóle popełnionych pozostaje „ciemną liczbą”. Warto sobie uświadomić, że proporcja przestępstw stwierdzonych do ogółu przestępstw popełnionych będzie zapewne inna w przypadku przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, a inna w przypadku przestępstw przeciwko mieniu – ze względu na ich ciężar gatunkowy. Trudne, a raczej niemożliwe do określenia są liczby rzeczywiście popełnianych przestępstw, dlatego też z konieczności trzeba bazować na liczbach przestępstw stwierdzonych.

Przyjmując „interpretacyjny schemat” użytkowania danych statystycznych⁴, uzupełniono je o syntetyczne materiały o charakterze ilościowym i podjęto próbę ich wyjaśnienia.

Należy mieć świadomość, że również zmiany legislacyjne i to nie tylko ustawodawstwa karnego (kodeksu karnego, kodeksu postępowania karnego, kodeksu karnego skarbowego, kodeksu karnego wykonawczego oraz prawa wykroczeń), ale także zmiany w przepisach normujących strukturę i kompetencje organów zajmujących się sprawami bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym Policji oraz wewnętrznych przepisów dotyczących zasad gromadzenia i opracowywania informacji kryminalnych (normy prawa wewnętrznego)⁵

³ J. Błachut, *Przestępczość rejestrowana w latach 1990–2002*, [w:] J. Giezek (red.), *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna. Problemy tworzenia i funkcjonowania prawa. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Tomasza Kaczmarka*, Kraków 2006, s. 37.

⁴ O schematach korzystania z danych statystycznych patrz: *ibidem*, s. 38n.

⁵ Patrz: J. Błachut, *Problemy związane ze statystycznym opisem przestępczości w oparciu o dane statystyk policyjnych*, „Archiwum Kryminologii” 1999–2000, t. XXV, Warszawa 2000, s. 123–140.

w analizowanym przedziale czasu mogą wypaczać ten obraz, zmieniając nie tylko poziom przestępczości rejestrowanej, ale również jej strukturę. Wynik uzależniony jest chociażby od zmiany oceny prawnej danego czynu, jego kwalifikacji, kryteriów rejestracji danych artykułów⁶.

Poruszając tematykę przestępczości, podjęto badania nad trzema zagadnieniami: strukturą i dynamiką przestępczości z uwzględnieniem kwalifikacji prawnych, wykrywalnością przestępstw oraz danymi o liczbie podejrzanych. Aby uchwycić problem fałszowania dokumentów w województwie podkarpackim w latach 1999–2010, należało skoncentrować się na danych statystycznych uzyskanych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie, przy czym posługiwano się terminologią, podziałami, nazewnictwem stosowanym przez wytwórcę tychże danych, tj.: funkcjonariuszy i pracowników Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

Tabela 1 przedstawia liczbę stwierdzonych przestępstw o wyszczególnionych kwalifikacjach prawnych w latach 1999–2010 na terenie województwa podkarpackiego.

Tabela 1

Przestępstwa stwierdzone wg wybranych kwalifikacji prawnych w latach 1999–2010 w województwie podkarpackim

Rodzaj przestępstwa	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zabójstwo	25	37	38	26	27	19	21	26	12	26	26	14
Zgwałcenie	70	68	61	60	88	56	68	74	75	58	51	48
Uszkodzenie ciała	727	768	727	737	683	589	598	532	611	580	579	551
Udział w bójce	538	645	531	574	627	588	620	627	692	635	627	549
Kradzież mienia	5211	6593	7335	7235	7648	8047	7776	6925	6437	6074	5801	5805
Kradzież rozbójnicza, rozbój, wymuszenie	1170	1352	993	1.141	956	836	764	629	584	547	524	497
Kradzież z włamaniem	10 448	10 165	9231	8546	7544	6636	5954	4820	4010	3740	4177	3880
Przestępstwa drogowe	892	890	9107	13855	12952	12260	10221	10 223	8232	8430	7961	7905
Falszerstwa	2302	2398	3147	3017	2284	2177	2108	2195	2285	2062	2584	2012
Przestępstwa pozostałe	3966	6673	15 435	19 963	20 690	19 608	12 081	12 077	10 209	10 383	10 299	10 106
Ogółem	25 349	29 589	46 605	55 154	53 499	50 843	43 909	41 356	37 864	38 043	38 702	36 885

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

⁶ Por. J. Błachut, *Przestępczość rejestrowana...*, s. 40n.

Ogólna liczba przestępstw stwierdzanych corocznie na terenie województwa podkarpackiego wahała się od 25 349 do 55 154. Widoczny wzrost liczby przestępstw nie dokonywał się regularnie. Przyrost nie miał trendu liniowego. Począwszy od 1999 r. liczba ta wzrastała z roku na rok, osiągając w roku 2002 punkt kulminacyjny – 55 154. Od 2003 r. nastąpił spadek ogólnej liczby przestępstw. Tendencja ta miała charakter umiarkowanego opadania. W 2010 r. liczba przestępstw spadła do 36 885 czynów zabronionych. Przestępstwa gatunkowo najgroźniejsze (zabójstwa) na terenie badanego województwa utrzymywały się w przedziale od 12 do 27 rocznie, jedynie w latach 2000–2001 odnotowano wzrost zabójstw do 37–38 przypadków. Zgwałcenia, uszkodzenia ciała, udział w bójce utrzymywały się na stałym poziomie, odnotowano natomiast spadek liczby kradzieży z włamaniem i kradzieży rozbójniczej. W pozostałych kategoriach systematycznie i intensywnie rosła liczba przestępstw – szczególnie jeżeli chodzi o przestępstwa drogowe (wzrost z 892 przestępstw w 1999 r. do 13 855 w 2002 r.). Zwiększenie liczby przestępstw przeciwko bezpieczeństwu powszechnemu i w komunikacji wynikało m.in. z nowelizacji kodeksu karnego (dodano art. 178a), na mocy którego prowadzenie pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego zostało przesunięte z kategorii wykroczeń do kategorii przestępstw (nowelizacja weszła w życie 15 grudnia 2000 r.)⁷. W kolejnych latach nastąpił ich spadek do 7 905 w 2010 r. W kategorii przestępstw szczególnie nas interesujących, tj. fałszerstw, od roku 1999 do 2001 nastąpił wzrost liczby zdarzeń z 2302 do 3149. Kolejne lata przyniosły spadek liczby tego typu przestępstw i w 2010 r. odnotowano 2012 fałszerstw. Udział fałszerstw dokumentów w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych prezentuje tabela 2.

Tabela 2

Udział przestępstw fałszowania dokumentów w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w latach 1999–2010 w województwie podkarpackim

Lata	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Procent	9,1	8,1	6,8	5,5	4,3	4,3	4,8	5,3	6,0	5,4	6,7	5,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

W badanym okresie przestępstwa fałszowania dokumentów nie przekraczały 10% ogólnej liczby przestępstw stwierdzonych. Nie był to wpływ gwałtownego zmniejszania czy zwiększania ilości przestępstw tego typu, ale bardziej wzrostu ogólnej liczby przestępstw. W 1999 r. przypadki fałszowania dokumentów stanowiły 9,1% przestępczości, natomiast w 2010 r. – 5,5% i mimo że liczba fałszerstw utrzymywała się w przedziale od 2000 do 3000 przestępstw rocznie, udział fałszerstw stopniowo się zmniejszał. W Polsce w przykładowym roku 2007 odnotowano około 5% udziału przestępstw fał-

⁷ *Atlas przestępczości w Polsce 4*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2009, s. 17.

szowania dokumentów w ogólnej liczbie przestępstw⁸. Na Podkarpaciu ten udział był nieco wyższy – 6%. Takie same tendencje obserwujemy zarówno na Podkarpaciu, jak i w Polsce.

Tabela 3

Podział przestępstw fałszowania dokumentów na przestępstwa o charakterze kryminalnym, oraz związanych z działalnością gospodarczą w latach 1999–2010 w województwie podkarpackim

Lata	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Stwierdzone fałszerstwa o charakterze kryminalnym	2054	2027	2015	1861	1620	1582	1529	1493	1704	1365	1367	1450
Stwierdzone fałszerstwa związane z działalnością gospodarczą	248	371	1132	1156	664	595	579	702	581	697	1217	562
Ogółem	2302	2398	3147	3017	2284	2177	2108	2195	2285	2062	2584	2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

Liczba przestępstw fałszowania dokumentów stale utrzymywała się na wysokim poziomie (powyżej 2000). Liczba przestępstw związanych z działalnością gospodarczą wykazywała dynamiczną intensyfikację w roku 2001 (trzykrotny wzrost z 371 przestępstw w 2000 r. do 1156 przypadków w 2002 r.). Należy zwrócić uwagę, że wzrost liczby tych przestępstw nie dokonywał się regularnie – funkcja ich corocznego przyrostu w poszczególnych latach nie miała kształtu liniowego. W roku 1999 stwierdzone fałszerstwa dokumentów związane z działalnością gospodarczą stanowiły 10,77% ogółu fałszerstw, natomiast w 2002 r. już 38,31%. Są to pozornie mało znaczące liczby, lecz dane te wskazują na dynamiczną eskalację zjawiska w tym czasie. Obserwując powyższe dane, możemy też stwierdzić okresy zmniejszania się ilości fałszerstw. W 2005 r. liczba stwierdzonych fałszerstw związanych z działalnością gospodarczą spadła o połowę w stosunku do roku 2002. Taka tendencja utrzymywała się do 2010 r. Z pewnością rozwój świadomości społecznej w zakresie form przeciwdziałania fałszerstwom związanym z działalnością gospodarczą przyczynił się w kolejnych latach do spadku tego typu przestępczości w województwie podkarpackim, jak też w Polsce⁹. Wydaje się, że przyczyną tego spadku było sformalizowanie i uszczelnienie procedur obowiązujących w aparacie administracji państwowej – szkolenia i precyzyjne instrukcje dla urzędników państwowych, skrupulatniejsza weryfikacja kadry

⁸ Ibidem, s. 18.

⁹ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2006, s. 280n.

urzędniczej i baczniejszy nadzór nad bieżącą pracą administracji rządowej i samorządowej. Również liczba fałszerstw dokumentów o charakterze kryminalnym stopniowo spadała (z 2054 przestępstw w 1999 r. do 1450 w 2010). Na podstawie powyższych danych można sformułować tezę, że wśród przestępstw fałszowania dokumentów w województwie podkarpackim przeważały przestępstwa fałszerstw kryminalnych. Na Podkarpaciu odnotowano – pozytywną dla społeczeństwa – tendencję spadkową ilości przestępstw fałszowania dokumentów.

Na tle przestępczości ogólnopolskiej województwo podkarpackie wraz z województwami podlaskim i lubelskim (wschodnia Polska) uplasowało się w grupie województw o najniższym współczynniku przestępczości. Najwyższe natomiast nasilenie przestępczości odnotowano na w województwach lubuskim i dolnośląskim (zachodnia Polska)¹⁰. Struktura przestępczości w omawianym okresie tak w województwie podkarpackim, jak i w Polsce była porównywalna¹¹.

Wykrywalność przestępczości badanego rodzaju

W tabeli 4 zaprezentowano informację o wykrywalności poszczególnych rodzajów przestępstw.

W świetle danych Komendy Głównej Policji, począwszy od 1999 r. na terenie całej Polski wskaźniki wykrywalności przestępstw zaczęły wzrastać i to niemal we wszystkich rodzajach przestępstw¹². Taką prawidłowość odnotowano również na Podkarpaciu, gdzie w 1999 r. wykrywalność wyniosła 58,5% i dynamicznie się wznosiła, osiągając w 2003 r. 73%. Z pewnością to zasługa służb Policji i innych powołanych do tego organów państwa. Poczynając od roku 2004, wskaźnik wykrywalności przestępstw w regionie podkarpackim, tj. iloraz liczby przestępstw wykrytych i liczby przestępstw stwierdzonych, ustabilizował się, następnie po raz pierwszy od wielu lat zauważalna była tendencja spadkowa. W 2005 r. nastąpił spadek o 3,3% wykrytych przestępstw w stosunku do roku 2003. W kolejnych latach wykrywalność utrzymywała się na poziomie powyżej 70%, by w 2010 r. uzyskać 73,3% skuteczności organów ścigania.

Najwyższą wykrywalność zanotowano wśród przestępstw drogowych. Sprawy te są trudne do ukrycia, łatwo dostrzegalne, z reguły też łatwo o wielu świadków. Na przestrzeni lat 1999–2010 wykrywalność tego rodzaju przestępstw kształtowała się na poziomie 98,5%. Kolejna grupa to fałszerstwa dokumentów związane z działalnością gospodarczą, tutaj wykrywalność

¹⁰ *Atlas przestępczości w Polsce 4...*, s. 16.

¹¹ J. Błachut, A. Gaberle, A. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 2002, s. 34.

¹² Zob. [online] <[www.POLICJA.PL/Raporty/Roczne raporty statystyczne](http://www.POLICJA.PL/Raporty/Roczne%20raporty%20statystyczne)>.

była zaskakująco wysoka – średnio w latach 1999–2010 oscylowała w granicach 97,4%, co może wiązać się z tym, że podmioty prowadzące działalność gospodarczą były w wystarczającym stopniu identyfikowane w wielu rejestrach. Następną grupę tworzyły przestępstwa uszkodzenia ciała, zabójstwa, zgwałcenia, czyli przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, można więc przypuszczać, że organy ścigania traktowały tę kategorię czynów zabronionych jako zadania pierwszoplanowe. Kolejny typ to przestępstwa przeciwko mieniu – tutaj stopień wykrywalności wynosił około 30%.

Tabela 4
Wskaźniki wykrywalności w poszczególnych kategoriach przestępstw w latach 1999–2010 w województwie podkarpackim

Rodzaj przestępstwa	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zabójstwo	84,0	86,5	81,6	96,2	88,9	100	90,5	96,2	100	100	73,1	100
Zgwałcenie	91,4	85,3	88,5	87,1	89,8	85,7	91,2	89,2	76,0	87,9	90,2	91,7
Uszkodzenie ciała	93,0	93,5	92,2	92,4	92,9	89,0	90,2	90,4	90,2	88,3	89,8	89,0
Udział w bójce	79,8	82,2	82,9	83,3	82,0	76,1	76,2	72,9	76,2	72,1	74,4	77,0
Kradzież mienia	33,8	32,3	29,4	32,1	28,1	28,8	27,7	27,6	32,6	29,7	29,2	30,6
Kradzież rozbójnicza, rozbój, wymuszenie	80,6	81,5	74,2	80,6	73,4	62,5	62,4	66,1	70,7	70,9	66,5	79,7
Kradzież z włamaniem	34,6	33,3	35,0	36,3	34,4	32,3	28,5	31,5	33,0	35,4	32,3	35,0
Przestępstwa drogowe	93,2	93,5	99,3	99,6	99,6	99,5	99,6	99,5	99,6	99,3	99,4	99,4
Fałszerstwa kryminalne	61,2	74,7	71,1	68,1	68,1	69,7	65,9	69,3	74,3	57,4	59,7	68,5
Fałszerstwo związane z działalnością gospodarczą	98,8	97,8	99,3	99,0	98,8	96,8	96,9	98,4	97,6	94,1	97,5	93,4
Fałszerstwa ogólnie	80,0	86,3	85,2	83,6	83,5	83,3	81,4	83,9	86,0	75,8	78,6	81,0
Ogółem przestępstwa	58,5	60,1	68,5	73,4	73,0	71,9	69,7	71,4	72,1	72,6	72,2	73,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

Dokonując analizy powyższych danych, dochodzi się do przekonania, że ze względu na poziom wykrywalności przestępstwa w województwie podkarpackim łączą się one w dwie charakterystyczne grupy: przestępstwa *sensu largo* przeciwko życiu i zdrowiu oraz przestępstwa przeciwko mieniu. Wykrywalność pierwszej grupy wahała się na poziomie 90–80%, natomiast wykrywalność drugiej kategorii nie przekraczała 35%. Ta dysproporcja wykrywalności wynikała z kilku elementów składowych, m.in. kradzieże to przestępstwa

łatwiejsze do ukrycia niż przestępstwa przeciw życiu i zdrowiu. Sprawcę czynu zabronionego przeciwko mieniu zazwyczaj trudniej ustalić niż sprawcę zgwałcenia czy zabójstwa. Surowsza inkryminacja przestępstw przeciwko zdrowiu i mieniu pozwala sądzić, że organy ścigania przy niedostatku środków stosowały hierarchizację przestępstw i traktowały jako pierwszoplanowe zadania ściganie sprawców przestępstw zabójstwa, gwałtu czy uszkodzenia ciała, natomiast mniej środków i czasu poświęcały na wykrywanie np. drobnych złodziei. Wymuszenia i rozboje określić należy jako grupę pośrednią między przestępstwami przeciwko mieniu oraz przestępstwami przeciwko życiu i zdrowiu. Wykrywalność tej „przejściowej” grupy była niższa niż przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, jednak o wiele wyższa niż wykrywalność sprawców kradzieży¹³.

W sferze fałszerstw kryminalnych w roku 2000 wykrywalność wzrosła o 13,5% w stosunku do roku 1999. W kolejnych latach obserwujemy tendencję zmniejszania liczby wykrytych przestępstw – w 2001 r. wynosiła ona 71%, następnie spadła poniżej 70%. W latach 2008–2009 ukształtowała się na poziomie 57 i 59%, w 2010 r. wzrosła do 68%. Konfrontując fałszerstwa kryminalne i gospodarcze, zauważalna jest wielka rozbieżność stopnia wykrywalności. W przypadku fałszerstw gospodarczych była ona stabilna i utrzymywała się na poziomie 97,4%, natomiast fałszerstwa kryminalne można uśrednić do poziomu 67,3% dla lat 1999–2010.

Na podstawie analizy powyższych danych należy stwierdzić, że skuteczność wykrywania sprawców przestępstw fałszerstw gospodarczych (tj. bezpośrednio związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą) w województwie podkarpackim kształtowała się na poziomie około 97,4% wykrywalności, co może świadczyć o prawidłowym ukształtowaniu procesu wykrywczego w tej grupie przestępstw. Dużo słabiej było z wykrywalnością sprawców fałszerstw kryminalnych – oscylowała ona w granicach 67,3%. Brak konkretnej prawidłowości w tej kategorii przestępstw może oznaczać, że procentowy stopień wykrywania sprawców tych przestępstw był zależny w głównej mierze od przesłanek dochodzeniowo-śledczych indywidualnego przypadku.

Należy mieć świadomość, co potwierdza A. Siemaszko, że urzędowe dane o przestępczości, a szczególnie statystyki policyjne są obciążone kilkoma mankamentami. Nie jest to oczywiście chęć ich dezawuowania, a jedynie pogląd na pewne mogące wystąpić niezgodności. Jeżeli chodzi o statystyczne dane policyjne, to głównym źródłem informacji o przestępstwie jest pokrzywdzony. Jeżeli ofiara przestępstwa – kierowana np. brakiem wiary w skuteczność działań Policji, prozaiczną niechęcią do organów ścigania, brakiem czasu, przekonaniem, że poniesiona strata jest znikoma, strachem przed sprawcą lub z obawy przed ewentualną własną inklinacją przestępczą, wsty-

¹³ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2001, s. 258.

dem (gwałt) – nie zgłosi przestępstwa organom ścigania, to w ujęciu statystycznym przestępstwa tego nie będzie¹⁴. Informacje o czynach zabronionych, które docierają do organów ścigania, są w większości zaledwie pewną częścią przestępczości faktycznej. Problem tzw. ciemnej liczby przestępstw, tj. rozbieżności między przestępczością rzeczywistą i zarejestrowaną, jest coraz częściej zauważany.

Kolejna niespójność w statystykach policyjnych dotyczy zbiegu kilku przestępstw dokonanych przez jednego sprawcę. Statystycznie będzie zarejestrowane jedno przestępstwo zagrożone najwyższą sankcją, w rzeczywistości są to nieraz liczne czyny przestępcze. Podobnie sprawa dotyczy konstrukcji prawnej jedności przestępstwa¹⁵. Jeżeli spełnione zostaną kodeksowe wymagania, mimo że dany sprawca dopuścił się rzeczywiście kilku przestępstw, w statystyce policyjnej zarejestrowane będzie tylko jedno. Następnym problemem wynika z samej działalności organów odpowiedzialnych za przygotowywanie sprawozdań. Organy Policji są naturalnie zainteresowane ich kształtem, gdyż statystyka taka jest podstawą „rozliczania” ich pracy. Na marginesie należałoby również zwrócić uwagę na potrzebę nowego ujęcia statystyki przestępczości. Jeżeli dane te mają być transparentnym zbiorem użytecznych informacji dla społeczeństwa, to nie powinny być statystyką, w której najróżniejsze czyny zabronione i o różnym ciężarze gatunkowym liczone są na sztuki. Trudno bowiem uznać za identyczne jednostki statystyczne takie przestępstwa, jak np. kradzież portfela, zabójstwo Komendanta Głównego Policji czy zagarnięcie mienia wielkiej wartości (afera FOZZ)¹⁶. Niebezpieczeństwo (ciężar gatunkowy) i trudności wykrywczo-dowodowe każdego z tych przestępstw są odmienne. „Waga statystyczna” wspomnianych przestępstw mogłaby zostać przedstawiona w proporcji adekwatnej do trudności i nakładów pracy związanych z wykryciem sprawców i udowodnieniem im sprawstwa¹⁷.

Podejrzani

Przedstawione w tabeli 5 informacje liczbowe o osobach podejrzanych o popełnienie przestępstw w województwie podkarpackim okazują się różne – zależnie od rodzaju przestępstwa.

¹⁴ Por. A. Siemaszko, *Kogo biją, komu kradną. Przestępczość nie rejestrowana w Polsce i na świecie*, Warszawa 2001, s. 13.

¹⁵ A. Marek, *Prawo karne w pytaniach i odpowiedziach*, Toruń 2007, s. 149.

¹⁶ Por. H. Kołecki, *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych*, Poznań 2002, s. 92.

¹⁷ Ibidem.

Tabela 5

Osoby podejrzane o popełnienie przestępstwa wg wybranych kwalifikacji prawnych w województwie podkarpackim w latach 1999–2010

Rodzaj przestępstwa	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Zabójstwo	17	29	48	24	26	20	19	24	12	29	19	14
Zgwałcenie	37	41	53	56	52	44	42	50	41	42	30	38
Uszkodzenie ciała	485	516	475	477	497	424	427	399	432	415	422	393
Udział w bójce	932	1058	986	968	1052	942	1061	1011	1178	1005	1091	935
Kradzież mienia	1665	1928	1943	2094	2073	2226	1967	1877	1981	1661	1582	1683
Kradzież rozbójnicza, rozbój, wymuszenie	674	758	681	713	743	588	541	484	398	395	378	420
Kradzież z włamaniem	2269	2306	2102	2041	1871	1487	1341	1096	996	824	900	987
Przestępstwa drogowe	842	843	8851	13257	12063	11703	9845	9796	7933	8089	7594	7601
Fałszerstwa kryminalne	689	854	711	722	632	694	626	670	530	499	509	524
Fałszerstwo związane z działalnością gospodarczą	86	104	149	170	158	195	189	157	130	124	166	145
Fałszerstwa ogólnie	775	958	860	892	790	889	815	827	660	623	675	669
Przestępstwa pozostałe	2016	2476	10806	15535	14726	14602	11236	11217	9479	9722	9194	9318
Ogółem podejrzanych	9 712	11 871	26 805	36 057	33 893	32 925	25 413	24 244	22 292	21 490	21 304	21 351

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Rzeszowie.

Ogólna liczba podejrzanych o przestępstwa wzrosła z 9712 osób w roku 1999 do 21 351 w 2010 r. Jest to zjawisko w zasadzie naturalnie związane z efektem zwiększania liczby stwierdzonych przestępstw. Tendencja ta jest zgodna z danymi ogólnopolskimi¹⁸. Zwiększanie liczby przestępstw dystrybuuje ilość podejrzanych.

W kategorii przestępstw najcięższych (przeciwko życiu i zdrowiu) liczba podejrzanych utrzymywała się na stabilnym poziomie, nie zwiększając drastycznie ilości podejrzanych na przestrzeni badanych lat. W sytuacji, gdy statystycznie przeciętnie na jedną bójkę przypadło w przykładowym roku

¹⁸ Por. *Atlas przestępczości 3*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2003, s. 17; *Atlas przestępczości 4...*, s. 17.

2005 w województwie podkarpackim 1,71 sprawcy (porównanie danych z tabel 1 i 5), to np. znano tylko jedną osobę podejrzaną na każde cztery kradzieże mienia czy kradzieże z włamaniem (porównanie jw.). Wykrywalność przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu (udział w bójce, uszkodzenie ciała) oscylowała na poziomie około 80%, natomiast wykrywalność przestępstw przeciwko mieniu (kradzież mienia, kradzież z włamaniem) wynosiła tylko około 30%. Widać więc, że liczba podejrzanych zależała również od wykrywalności przestępstw danego rodzaju. Przy wykrywalności stosunkowo wysokiej liczba podejrzanych była niewiele niższa od liczby stwierdzonych przestępstw danego rodzaju. Przy wykrywalności stosunkowo niskiej liczba podejrzanych była nawet kilkakrotnie niższa od liczby stwierdzonych przestępstw¹⁹. Ilość osób podejrzanych o przestępstwa fałszowania dokumentów w województwie podkarpackim zmniejszyła się z 775 osób w 1999 r. do 669 osób w 2010 r. Tendencja ta nie była równomiernie opadająca. Dynamiczny wzrost nastąpił w 2000 r., osiągając 958 osób podejrzanych, następnie zanotowano tendencję opadającą i wznoszącą, utrzymującą się na poziomie od 623 do 993 osób podejrzanych. Jedna osoba podejrzana przypadła na 3 przypadki stwierdzonych fałszerstw w 1999 r., jedna na 2,2 przypadki w 2005 r. i jedna na 3 przypadki w 2010 r. (porównanie danych z tabel 3 i 5), co należy uznać za objaw względnej stabilizacji w ilości zarówno stwierdzonych przestępstw, jak i osób podejrzanych. Zwiększyła się natomiast liczba osób podejrzanych o przestępstwa fałszowania związane z działalnością gospodarczą. W roku 1999 statystyki policyjne na Podkarpaciu zanotowały 86 osób podejrzanych w tej kategorii przestępstw, w 2010 r. już 145 osób. Wzrost ten był związany ze zwiększeniem liczby tego typu przestępstw (por. tabela 3) oraz z wyraźną zmianą jakościową przestępstw bazujących na pobudkach ekonomicznych²⁰.

Wśród przestępczości ekonomiczno-finansowej i kryminalnej szczególnie znaczącą rolę w latach 1999–2010 stanowić zaczęły fałszerstwa dokumentacji finansowo-księgowej. Mimo licznych prac nad sposobami zabezpieczania dokumentów, sposobami walki z tym procederem, postępy w tym kierunku są niezadowolające i nie dorównują pomysłowością temu obszarowi aktywności przestępczej – co nie daje pozytywnych prognoz na lata przyszłe. Fałszerstwa to plaga miast, szczególnie dynamicznie ten rodzaj przestępczości rozwija się na terenie dużych aglomeracji, możemy to zauważyć nie tylko na tle regionu podkarpackiego, ale też całej Polski²¹.

¹⁹ Por. B. Hołyst, *Kryminologia*, Warszawa 2001, s. 259.

²⁰ K. Sławik, *Fałszerstwa na tle współczesnej przestępczości. Rozmiary i dorobek badawczo-organizacyjny*, [w:] T. Widła (red.), *Wokół problematyki dokumentu. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Antoniemu Felusiowi*, Katowice 2005, s. 165.

²¹ K. Sławik, *Fałszerstwa w obrębie współczesnej przestępczości. Streszczenie, Materiały IX Wrocławskiego Sympozjum Badań Pisma*, Wrocław 2000, s. 243.

W walce z tego typu przestępczością wyróżniają się takie dyscypliny nauki, jak kryminalistyka i kryminologia. To one pozytywnie wpływają na utrzymywanie poziomu wykrywalności na względnie wysokim poziomie. Niewątpliwie rację ma M. Szostak, podkreślając, że „o sukcesie rozwoju kryminalistyki jako samodzielnej naukowej dyscypliny zdecydowały [...] trzy odrębne kierunki badawcze, wyznaczające trendy rozwojowe tej dyscypliny. Stanowią je: rozwój kryminalistycznej teorii wykrywania, badań śladów kryminalistycznych oraz badań nad *modus operandi* sprawców czynów przestępczych”²². Odmienne metody badań kryminalistycznych i kryminologicznych prowadzą do różnego pojmowania zagadnienia przestępstwa. W kryminalistyce znamienne rolę odgrywają metody badawcze tożsame dla nauk technicznych i przyrodniczych, natomiast w kryminologii przeważają badania socjologiczne, statystyczne. Celem kryminalistyki jest zwalczanie i zapobieganie konkretnym przestępstwom przez ujawnienie przestępstwa, wykrycie sprawcy, zabezpieczenie materiału dowodowego dla wymiaru sprawiedliwości, natomiast rolą kryminologii jest zapobieganie przestępczości przez usuwanie przyczyn natury społecznej. Mimo różnicy pomiędzy tymi naukami, nie można nie zauważyć ich wzajemnego przenikania. Znajomość kryminologii ma wpływ na penetrację zagadnień dotyczących zakresu kryminalistyki. Wyniki badań kryminologicznych dotyczących środowisk przestępczych, bodźców motywacyjnych działania przestępczego, osobowości sprawców, wpływają na możliwość budowania właściwych wersji dochodzeniowo-śledczych. Z kolei kryminalistyka implikuje kryminologii *eo ipso* wielu informacji o przestępstwie i jego sprawcy. Stąd, jak podaje B. Hołyst, wysoka wykrywalność sprawców czynów zabronionych uwydatnia materiał niezbędny do analiz kryminologicznych²³. To osiągnięcia kryminalistyki odnośnie skuteczności wykrywalności nie tylko tego rodzaju przestępstw doprowadziły do zmiany opinii przedstawicieli prawa karnego (materialnego i procesowego) na zjawisko przestępstwa. To właśnie kryminalistyka stała się „łącznikiem pomiędzy abstrakcyjnym prawem karnym a realną rzeczywistością”, wyznaczając nowe trendy w rozwoju nauk o przestępstwie²⁴.

Fałszowanie przekazów woli, w różnej postaci, znane było już w najstarszych cywilizacjach. Celem fałszerstwa jest stworzenie falsyfikatu. Falsyfikat miał uchodzić za coś innego niż to, czym był w rzeczywistości. W jego pojęciu na pierwszym miejscu tkwiła intencja – chęć wprowadzenia w błąd. Formy fałszerstw minionych wieków nie odbiegają w swej istocie od współczesnych. Dopisywano litery i dodawano pieczęcie, aby nadać moc prawną dokumen-

²² Ibidem, s. 593.

²³ B. Hołyst, *Kryminologia...*, s. 50.

²⁴ Por. M. Szostak, *Współczesny paradygmat kryminalistycznej teorii wykrywania i jego znaczenia dla prawa karnego*, [w:] *Przestępstwo – kara – polityka kryminalna...*, s. 593n.

tom. Zmieniano pojedyncze litery lub słowa, wymazywano wyrazy i dopisywano w ich miejsce inne, aby w ten sposób zmienić pierwotne brzmienie tekstu na własną korzyść. Przekreślano i zamazywano pojedyncze słowa lub uszkodzano umyślnie papier. Fałszowano dokumenty głównie ręcznie, techniką naśladownictwa. Sposoby popełniania fałszerstw znacznie się udoskonaliły, szczególnie w ostatnich latach, przede wszystkim w związku z cywilizacyjnym rozwojem elektronicznych metod utrwalania i przetwarzania różnego rodzaju materiałów²⁵, szczególnie dokumentów w postaci elektronicznie zapisanych nośników informacji. W praktyce śledczej spotyka się fałszowanie dokumentów przez przerobienie – usunięcie tekstu lub jego uzupełnienie oraz podrobienie dokumentu²⁶.

Diagnozowanie fałszerstwa wymaga często udziału przedstawicieli wielu dyscyplin, i różnych dziedzin nauki, gdyż chodzi tu m.in. o zabezpieczenie śladów dokonania fałszerstwa, poprawne przeprowadzanie badań porównawczych pisma, formułowanie wniosków z każdej czynności śledczej, a zwłaszcza umiejętne zebranie materiału porównawczego²⁷.

Przestępstwa fałszowania dokumentów w województwie podkarpackim w latach 1999–2010 zajmowały stabilne miejsce na tle przestępczości ogółem. Ich liczba wahała się między 2012 a 3147 i była znacznie wyższa niż ilość przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu, a zarazem dużo niższa niż przestępstw przeciwko mieniu. Procentowy udział przestępstw fałszowania dokumentów w ogólnej liczbie przestępstw stwierdzonych w latach 1999–2010 możemy uśrednić do wartości 5,98%. Wykrywalność tego typu przestępstw na przestrzeni lat była coraz wyższa – oscylowała w granicach 70% skuteczności organów ścigania. Również liczba podejrzanych o fałszowanie dokumentów w badanym okresie była względnie stabilna – utrzymywała się w granicach 958–623 podejrzanych. Przestępstwa fałszowania dokumentów zajmują znaczące miejsce w policyjnych statystykach województwa podkarpackiego. Ilość tych czynów, jak też istotny ich udział w strukturze przestępczości na Podkarpaciu to zjawiska budzące niepokój o bezpieczeństwo obrotu prawnego dokumentów.

W celu zapobiegania szerszeniu się omawianego tu zjawiska należałoby sporządzać dokumenty w taki sposób, aby uniemożliwić fałszerzowi podrobienie lub przerobienie dokumentu. Wraz z rozwojem techniki jest to czynione i możemy zaobserwować pozytywną prawidłowość, iż rozwój systemów zabezpieczeń wpływa na zmniejszanie się liczby przestępstw w województwie podkarpackim. W tym miejscu należy zgłosić postulat, że jedynie profilaktyczny

²⁵ S. Pikulski, *Podstawowe zagadnienia taktyki kryminalistyczne*, Temida 2, Białystok 1997, s. 5.

²⁶ Por. S. Pikulski, *Wybrane zagadnienia...*, s. 121n.

²⁷ Patrz: A. Feluś, *Pobranie materiału porównawczego do ekspertyzy pisma ręcznego*, [w:] J. Błachut, M. Szewczyk, J. Wójcikiewicz (red.), *Nauka wobec przestępczości...*, s. 112.

rozwój świadomości społecznej dotyczący istniejących zabezpieczeń dokumentów oraz możliwości weryfikacji autentyczności dokumentów pozwoli na efektywną walkę z fałszerstwami dokumentów.

Summary

The crimes of falsifying documents against total crime in Podkarpacie Region in the years 1999–2010

Key words: crime of falsifying documents, crime structure and dynamics, atstistic analysis, Podkarpacie Region.

The present work contains a short analysis of falsifying documents against total crime in Podkarpacie Region in the years 1999–2010. It touches upon the subject matter of crime structure and dynamics taking into account legal qualifications, crime detection rate and the number of individuals suspected of committing crime.

System changes that have occurred in Poland, also in Podkarpacie Region during the period under study, besides positive elements of market economy development and freedom of business activity, have brought about plenty of negative phenomena – above all a significant increase in crime in total, including crime against documents. Scientific disciplines such as forensics and criminology, brought into prominence in the present article, remarkably contribute to fighting this type of crime.